

'Een veelzijdig weefsel'

Het succes en de neergang van de fluweelnijverheid in Zuid-West-Vlaanderen in de twintigste eeuw*

Annelies Blancke

In België zijn er momenteel achttien bedrijven waar fluweel wordt vervaardigd.¹ Op één na situeren ze zich in de regio rond Kortrijk. Deze gespecialiseerde bedrijven van dit hoogwaardige weefsel zijn een restant van wat tussen 1920 en 1960 een bloeiende nijverheid was. De specialisatie, zware concurrentie uit het buitenland en verminderd belang van interieurtextiel in de woning zorgden eind twintigste eeuw voor een inkrimping van een nijverheid die ooit de regio domineerde en vormgaf. Het verhaal van de sociale ontvoogding en de rol van de vakbonden in de textielsector tijdens de negentiende eeuw kregen al heel wat aandacht. De geschiedenis van de dagdagelijkse handel en wandel van de Zuid-West-Vlaamse textielbedrijven-bedrijven en hun arbeiders in de daaropvolgende periode is daarentegen veel minder bekend. In dit artikel wordt de fluweelnijverheid vanuit verschillende invalshoeken bekeken. Op basis van een korte geschiedenis van de regio wordt gezocht naar de redenen waarom fluweel in de twintigste eeuw een Zuid-West-Vlaams streekproduct werd. Daarna wordt het proces van ontwerp tot eindproduct geschetst, evenals het (internationale) netwerk van de nijverheid. Vervolgens wordt het uitgesproken familiale karakter van veel textielbedrijven geïllustreerd aan de hand van een voorbeeld. Ten slotte belichten we ook kort het rijke immateriële erfgoed van de sector – de folklore en de feesten. Hoewel toegespitst op een heel specifieke regionale bedrijfstak, kan deze insteek inspiratie bieden voor onderzoekers en erfgoedwerkers die het eigenzinnige verhaal van een welbepaalde nijverheid willen brengen.

Het belang van mondelinge overlevering in dit verhaal

Hoewel de bloei en neergang van de Zuid-West-Vlaamse fluweelnijverheid nog een vrij recent verhaal is, dreigt het op korte termijn verloren te gaan. De huidige generatie is vaak onwetend over wat er geproduceerd werd door hun niet zo verre voorouders. Veel van het onroerend industrieel erfgoed van de fluweelnijverheid heeft met de neergang van de sector een

* Dit artikel is het resultaat van een onderzoekstage bij Erfgoed zuidwest en een herwerkte en ingekorte versie van de onderzoekspaper: "De groei, bloei en specialisatie van de fluweelindustrie in Zuid-West-Vlaanderen", 3de bachelor, Vakgroep Kunst-, muziek- en theaterwetenschappen, UGent. Hierbij wens ik dan ook mijn promotor: prof. Dr. Marjan Sterckx en het team van Erfgoed Zuidwest te bedanken voor hun hulp en assistentie.

1 FEDUSTRIA, Belgische beroepsvereniging van bedrijven uit de textiel-, hout- en meubelindustrie.

nieuwe bestemming gekregen. Toch kunnen vele panden hun oorspronkelijke functie niet verbergen door hun typische sheddaken. Het roerend erfgoed zoals getouwen en klein gereedschap, vonden een plaats in onder andere het MUST, museum voor textiel in Ronse en museum La Manufacture in Roubaix. Omwille van zijn kwetsbaarheid is textiel zelf moeilijker te bewaren. Meestal zijn het enkel de uitzonderlijke stoffen die overleven in perfecte staat. De fluwelen bekleding van een zetel verslijt immers en wordt als gevolg vervangen door een nieuwer product. Meubelstoffen zijn een tussenproduct en vaak het resultaat van een anoniem ontwerp, wat het onderzoek bemoeilijkt. Interieurtextiel wordt vaak als vanzelfsprekend gezien. Dit imagoprobleem wordt verder in de hand gewerkt door de meestal puur commerciële massaproductie van meubeltextiel in fabrieken die voor het publiek doorgaans gesloten blijft. De reductie van het handwerk (en dus de kostprijs) door automatisatie en digitalisatie hebben de perceptie van de artistieke waarde van fluweel aangetast. Nochtans is het gebruik van meubelstoffen en meer algemeen interieurtextiel beeldbepalend voor de sfeer van een interieur.

Veel informatie, van banale anekdotes tot ingenieuze werkwijzen, van handels-transacties tot garenprijzen hebben niet of nauwelijks een materieel spoor nagelaten

Daarnaast is het verhaal van de fluweelnijverheid natuurlijk ook het verhaal van mensen en lokale gemeenschappen. Bij uitstek dit immateriële erfgoed, de handelingen en gebruiken die in de hoofden en handen van mensen zitten, dreigt met de laatste generatie fluweelwerkers weldra te verdwijnen. Veel informatie, van banale anekdotes tot ingenieuze werkwijzen, van handelstransacties tot garenprijzen hebben niet of nauwelijks een materieel spoor nagelaten. Daarom zijn projecten waar mondelinge geschiedenis wordt vastgelegd van levensbelang voor dit soort onderzoek. Zoals bijvoorbeeld *'Ik-Xploreer mee!'*, een project van Erfgoed zuidwest (erfgoedcel in de regio Zuid-West-Vlaanderen) in samenwerking met Leiedal, Texture, ETWIE en PACKED.² Voor dit project trokken jobstudenten naar lokale markten om de bezoekers te bevragen over het regionale industriële erfgoed. Aan de hand van luchtfoto's konden passanten informatie delen en zo mee vorm geven aan een digitale industrieel-erfgoed-kaart. Gecombineerd met de organisatie van een thema-avond, zoals in mei 2018 gebeurde in Vichte, verzamelde Erfgoed zuidwest heel wat interessante informatie. Voor deze thema-avond werd via lokale communicatiekanalen (gemeente, lokale heemkring, socio-culturele verenigingen, bibliotheek) een zoekertje verspreid naar getuigenissen over de textielnijverheid. Er werd interactief informatie verzameld rond drie thema's: 'technische evoluties en woordenschat', 'folklore en feesten' en het letterlijk 'in kaart brengen van

2 Meer info over dit project en de voorlopige industrieel-erfgoed-kaart op <http://www.erfgoedzuidwest.be/content/ik-xploreer-mee>

het netwerk'. De deelnemers werden over deze drie thema's verdeeld en telkens uitgenodigd om hierover te praten, gestimuleerd door een moderator met richtvragen en eerder verzameld materiaal. Na een half uur kon er gewisseld worden van groep. Dertig *textiliens* vertelden over hun job aan de hand van vaak verrassende anekdotes die achteraf gedeeld werden op de webpagina van de erfgoedcel.³

3 <http://www.erfgoedzuidwest.be/nieuws/textiliens-over-pooltextiel>

Textielavond 17 mei 2018, bibliotheek Vichte, een van de drie werkgroepjes, organisatie Erfgoed zuidwest (foto: Erfgoed zuidwest).

Ook de bedrijven en ondernemers zelf kunnen een belangrijke rol spelen door hun erfgoed naar waarde te schatten en te bewaren. Veel Belgische bedrijven kunnen leren van de manier waarop Britse bedrijven uitpakken met hun geschiedenis op bijvoorbeeld hun website. Bedrijfsarchieven bevatten vaak een schat aan informatie, maar belanden bij fusies of faillissementen nog al te vaak op de papiercontainer. Vaak is er nog te weinig of te laat een 'erfgoed-reflex' wanneer er een monument uit de Zuid-West-Vlaamse textielnijverheid ter ziele gaat. Gelukkig zijn lokale heemkundige kringen en regionale spelers zoals Texture in Kortrijk en de erfgoedcel gevoelig en alert voor lokale verhalen en kunnen ze op een kritische manier waardevolle objecten, documenten en getuigenissen met betrekking tot het rijke textielverleden van Zuid-West-Vlaanderen verzamelen.

Wat is fluweel?

Er bestaat onduidelijkheid over de oorsprong van fluweel. Wellicht werd het voor het eerst in het Verre Oosten vervaardigd. Gedurende de twaalfde tot achttiende eeuw was zijdefluweel een Italiaans topproduct.⁴ We zien het geregeld in de schilderijen van de Vlaamse primitieven opduiken. Het is duidelijk een luxe stof voor de kledij van de religieuze en wereldlijke elite. Tijdens de zeventiende eeuw wordt ook Lyon een heel belangrijke producent van zijde en zijdefluweel. Lodewijk XIV promoot en financiert een deel van de productie. Het wordt een prestigeproduct dat de rijkdom van het Franse rijk etaleert. Ook later zal Napoleon I fluweel verkiezen als kledingstof maar ook om zijn interieur comfortabel mee te stofferen. Vanaf de achttiende eeuw wordt het een populair weefsel om de interieurs van koetsen mee te bekleden. Fluweel heeft een aantal troeven die heel handig zijn bij veelvuldig gebruik in transport, zoals slijtvastheid en akoestische demping. Bovendien zorgt zijn zachtheid en isolerende werking voor comfort tijdens het reizen. Nog steeds wordt fluweel vaak gebruikt in treinen, boten en vliegtuigen. Vanaf de negentiende eeuw, als het mechanisch spinnen van katoen en wol zorgt voor regelmatige garens, worden dit nieuwe en goedkopere grondstoffen voor fluweel.⁵

De consensus over textieltermen is soms wat zoek, maar je kan over fluweel spreken als de stof een rechtopstaand toefje garen heeft, de pool. Bij platte weefsels zoals keukenhanddoeken en lakens wordt er met twee soorten draden gewerkt, de kettingdraad en de inslagdraad. Poolweefsels zoals fluweel hebben nog een extra kettingdraad nodig die de pool vormt. Het soort garen (of de combinatie van garens) bepaalt het uitzicht, het tactiele aspect en de kostprijs van het weefsel.

Fluweelweven gebeurde tot eind negentiende eeuw enkel op roedenweefgetouwen, voornamelijk handweefgetouwen. In roedenweefsels wordt tijdelijk een roede ingeweven, die een lus vormt.

Roedenweefsel op een hedendaagse roedenweefmachine (oktober 2017). De snijroede snijdt de lussen open zodat rechtopstaande pooltjes ontstaan. (Foto genomen bij Weverij Van Neder, Vichte door A. Blancke).

4 Fabrizio de 'Marinis, red. *Velvet*. (Milaan 1994), 14.

5 *Ibidem*, 61–69.

Wanneer die lus wordt doorgesneden krijg je dan fluweel in de strikte zin, wanneer de lus niet wordt door gesneden spreekt men van épinglé of lussenweefsel. Vanaf ongeveer 1875 wordt er ook fluweel gegeven op mechanische dubbelstukweefgetouwen. Het basisidee hierbij is dat er twee weefsels boven elkaar worden gemaakt die verbonden worden door een derde kettendraad die de pool zal vormen voor beide weefsels.⁶ Het systeem van dubbelstukweven breekt bij ons door tijdens het interbellum. De meest ingewikkelde fluwelen zijn die waarbij je een combinatie hebt van ongesneden (lussen), gesneden pool en geen pool. Waar er geen pool is zie je het grondweefsel, ook daar kunnen motieven in geweven zijn. Dit wordt vaak *velours de Gênes* genoemd naar het zeventiende-eeuwse zijdefluweel uit Genua. Dit soort weefsels wordt opnieuw populair eind negentiende eeuw.⁷ Je krijgt dus een driedimensionaal weefsel met schaduwachtige effecten.

6 Pablo Rodon Y Amigo. *Het weven van fluweel in dubbel stuk, een Catalaansche uitvinding*. vert. Adolphe Hullebroeck. (Kortrijk s.d.) 24

7 Fabrizio de 'Marinis, red. *Velvet*. (Milaan 1994) 61.

Staal *velours de genes* Van Neder Vichte, neergelegd bij de Werkrechtersraad te Kortrijk op 10 maart 1967, uit archief van de Arbeidsrechtbank, stuk 398, Rijksarchief Kortrijk (foto: A. Blancke).

Door de *jacquardtechniek* kan ook elke draad afzonderlijk bediend worden en zijn er in principe geen beperkingen meer in het patroon. Het uitzicht van het weefsel wordt bepaald door de tekening, het soort garens en door de opbouw van het weefsel zelf, met andere woorden hoe de garens met elkaar in verbinding staan.

Zuid-West-Vlaanderen en pooltextiel

Het succesverhaal van de fluweelnijverheid in het midden van de twintigste eeuw kan onmogelijk los gezien worden de eeuwenlange weeftraditie in de regio, die teruggaat tot de late middeleeuwen en die zorgde voor een uitgebreide weeftechnische *knowhow* in de regio. In de vijftiende eeuw had Kortrijk zich gespecialiseerd in goedkopere lakens, lijnwaden en later ook het verfijnde damast. Het directe ommeland van de stad speelde hierin een belangrijke rol. De centrale ligging van de regio is tot op vandaag ontegensprekelijk een troef. Enerzijds dichtbij de Franse grens waar in de negentiende eeuw de industrialisatie snel doordrong – en daarmee ook het kapitaal – en anderzijds vlakbij het Verenigd Koninkrijk dat tot op vandaag een belangrijke textielafzetmarkt is. Vele contacten met Engeland waren reeds opgebouwd tijdens het vlistijdperk van de negentiende en vroege twintigste eeuw, waardoor de Zuid-West-Vlaamse textielindustrie van na de Tweede Wereldoorlog handig gebruik kon maken van het al aanwezige internationale handelsnetwerk.

Begin negentiende eeuw waren de voornaamste pijlers van de Zuid-West-Vlaamse economie landbouw en de ambachtelijke linnennijverheid met als grondstof vlas. Rond 1845 belandde de regio in een crisis. De opkomst van het goedkoper katoen, het vergevorderde machinaal weven in Engeland en het Russisch vlas zorgden voor zware concurrentie. Veel mensen uit Zuid-West-Vlaanderen trokken naar Noord-Frankrijk om daar als fabrieksarbeider in de textiel fabrieken aan de slag te gaan. Ook de omgekeerde beweging werd gemaakt: Franse ondernemers startten met fabriekjes in de regio aangezien de loonkost lager was in het arme West-Vlaanderen. De firma Ovelacq (Deerlijk) is daar een voorbeeld van. Dit bedrijf voorzag de Deerlijkse thuiswevers van geverfd wolgaren en richtten in 1875 een van de eerste mechanische weverijen op in de streek.⁸ Tot het eind van de negentiende eeuw domineerde contractuele huisarbeid, waarbij thuiswevers in hun woning (of aangebouwd atelier) op één getouw werken. Vanaf 1910 stijgt de fabrieksarbeid in kleine familiale bedrijfjes.⁹

De opkomst van het goedkoper katoen, het vergevorderde machinaal weven in Engeland en het Russisch vlas zorgden voor zware concurrentie

In het begin van de twintigste eeuw werd er nog weinig fluweel geweven in Zuid-West-Vlaanderen. Er werd vooral linnen, damast, en later ook matrastijk en tapijt gemaakt op schachtengetouwen. Tijdens het interbellum komen de poolweefsels op. Vooral ongesneden roedenweefsels of *épinglé* (zie kader) waren een echte topper in de meubelstoffen. De verzameling stalen in het archief van de werkrechtvaard te Kortrijk bevestigt dit.¹⁰ In een steekproef van eenendertig meubelstof textielstalen over de periode van 1939 tot 1970 bevinden zich drieëntwintig stalen *épinglé* of lussenweefsels, vier vlakke weefsels, drie met een mix van gesneden en ongesneden pool en slechts één staal bevat het zogenaamde *velours de Gênes*.¹¹

8 Inventaris Onroerend erfgoed, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoed-objecten/86321>, laatst geraadpleegd op 10 december 2018.

9 Brecht Demasure. *Rapport sociaal-economische streekstudie Midden-en Zuid-West-Vlaanderen (1840-1970): een kritische analyse aan de hand van overheidsinstellingen* (Leuven 2001).

10 Meer info over werkrechtvaard en hun functie staat verder op pagina X van dit artikel.

11 Rijksarchief Kortrijk, Archief van de Arbeidsrechtbank te Kortrijk, deel I Werkrechtvaard te Kortrijk, B. Bescheiden in verband met taken ander dan de rechtspleging, stuk 6–456: Nijverheidsmodellen en -tekeningen 1939–1970.

Naast het *épinglé* kent ook het dubbelstukgeweven fluweel een enorme groei. Het was iets nieuw en de hoge kwaliteit kende veel succes.

Stalen roedenweefsel Devantex Deerlijk, neergelegd bij de Werkrechtvaard te Kortrijk op 18 maart 1954, uit archief van de Arbeidsrechtbank te Kortrijk, stuk 319, Rijksarchief Kortrijk (foto: A. Blancke).

In deze periode worden vele nieuwe kleine textielbedrijfjes opgericht die allen toch gedeeltelijk fluweel produceerden. Volgens de kruispuntbank ontstaat in 1924 de Algemene Fluweelweverij in Ledegem, in 1926 Etvelor in Deerlijk, in 1928 de West-Vlaamse Moket en Fluweelmaatschappij in Lendeledede en in 1929 Vanhoutte P. En co in Vichte.¹² Al deze fabrikanten maakten onder andere fluweel.

12 De Kruispuntbank van ondernemingen is een online databank aangemaakt en beheerd door de federale overheidsdienst (FOD) Economie. Via de toepassing Public search kan je identificatiegegevens van ondernemingen opzoeken. Je kan zoeken op ondernemingsnummer, op naam (fonetisch of exact), op activiteit (adhv nacebelcodes) en op adres. Je kan telkens aankruisen of het over een actieve of niet-actieve onderneming gaat. Ook linken tussen bedrijven (overnames, naamveranderingen) worden getoond. <https://economie.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/kruispuntbank-van/diensten-voor-iedereen/kruispuntbank-van-0>

Staal dubbelstuk fluweel van Etvelor Deerlijk, gedateerd 1930–1935, collectie Design Museum Gent (foto: Design museum Gent).

Na de Tweede Wereldoorlog is er een snelle heropstart en specialiseerde de Zuid-West-Vlaamse textielindustrie zich verder in poolweefsels zoals tapijt, fluweel meubelstof en badstoffen. Veel thuiswevers waagden de sprong naar zelfstandigheid en begonnen hun eigen bedrijfjes. De jaren vijftig zijn ook de jaren van de reconversie van de vlasnijverheid, met als gevolg dat veel vlasbewerker volledig overschakelden naar de textielsector. Het ambachtelijk proces van schering en inslag werd stap voor stap geautoma-

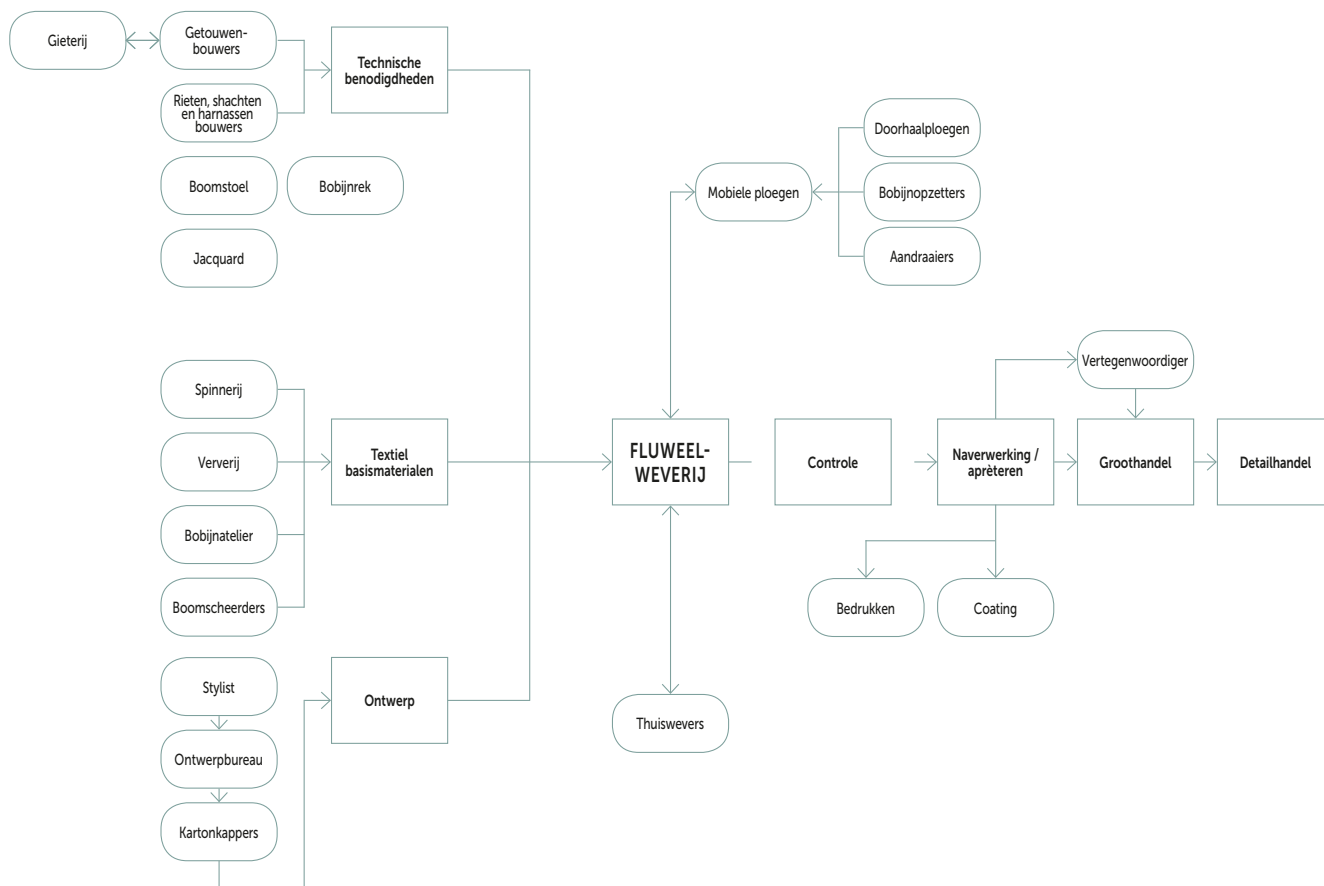
tiseerd en versneld. In de verdere zoektocht naar nieuwe producten om concurrentieel te blijven, zetten een aantal bedrijven vanaf de jaren zestig in op het gesneden fluweel geweven op roedenweefgetouwen.

Enkele cijfers geven een goed beeld van de omvang maar ook de geleidelijke neergang van de textielnijverheid in de regio Waregem. Zo telde in 1964 het dorp Vichte nog 63 (!) textielondernemingen en 3.162 textielarbeiders, op een totaal van 3.058 inwoners.¹³ Dus er was dus een instroom van werkkrachten uit andere, meestal omliggende gemeentes nodig. In 1972 waren er nog negentien meubelstofbedrijven in Vichte en tweeëntwintig in het aangrenzende Deerlijk. Buurgemeente Waregem produceerde naast meubelstof ook huishoudtextiel en kledingstoffen. Vanaf de jaren 1980 gaan veel bedrijven zich verder specialiseren. Concurrentie uit het buitenland zorgt ervoor dat sommige bedrijven gaan fuseren of noodgedwongen de boeken moeten neerleggen. Geleidelijk aan wordt er meer ingezet op maatwerk met eigen ontwerp bureaus in de fabrieken. Begin eenentwintigste eeuw is de tijd van de massaproductie voorbij.

13 Leonard Blockeel, *Van der Vichte*. (Vichte 1975) 20–21.

Van ontwerp, over karton tot afgewerkt product en plagiaat

De naoorlogse periode betekende een *boom* voor de fluweelnijverheid. Ook het enorme netwerk van toeleveranciers en nevenindustrieën volgt deze groei. Onderstaand schema biedt een overzicht en toont dat de weverij een schakel is in een groter geheel.

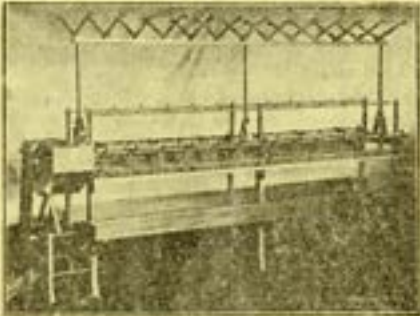

Schema netwerk textielindustrie opgemaakt door erfgoed zuidwest i.s.m. heemkring Wibilinga Wevelgem in 2018.

Een onderdeel in dit netwerk zijn de leveranciers van de grondstoffen, de garens: de spinnerijen en de fabrieken waar de garens op de kettingboom werden gewikkeld: de scheerderij. Een andere speler is de kartonkapperij die de binaire codes in de kartons ponste (zie verder: het ontwerp). Al deze fabrieken bevonden zich vaak in de nabijheid van de weverij. De weverijen hadden ook machines nodig en deze werden vooral in Noord-Frankrijk en Duitsland aangekocht. Begin 1900 startten ook lokale machinebouwers. Dit kon heel kleinschalig zijn, zoals een plaatselijke smid die metalen onderdelen assembleert (eventueel om de aangekochte buitenlandse getouwen aan te passen). Zo bewijst een advertentie uit 1929 in een boekje van een plaatselijke handelsfoor dat de hoefsmid Gustaaf Van Leeuwen "alle machines aangaande de weverij" maakte.

CONSTRUCTIE WERKHUIZEN
G. VAN LEEUWEN
STATIESTRAAT, VICHTÉ

Gekend voor het vervaardigen van alle machines aangaande
de weverij.
HUIS VAN VERTROUWEN. - GOED EN VERZORGD WERK.
Alle machines zijn van eigen fabriekaat.

BOBIJNMOLENS eenvoudig, licht, en sterk, maar eene kracht
van ½ H.P. noodig hebbende voor 48 spijlen.

MEETMACHIENEN, die de stukken nauwkeurig meten en
tezelfder tijd ploosen.
Voor verdere inlichtingen wendt u tot onzen stand Nr. 1 of bij
VAN LEEUWEN
STATIESTRAAT - VICHTÉ.

De firma Dewaele-Schotte in Harelbeke, meer bepaald Karel Dewaele, is heel belangrijk in de ontwikkeling van de mechanische roedenweefgetouwen. In 1945 start Georges Meersschaert zijn bedrijf dat focust op de vervaardiging van jacquard-harnassen (het systeem tussen de jacquardmachine en het weefgetouw) en later ook een kartonkapperij opricht in Heule. De firma Van de Wiele, vandaag wereldwijd marktleider in weefgetouwen, wordt eind negentiende eeuw opgericht in Marke. Sinds hun ontstaan blinken ze uit in vernieuwing, bewijs daarvan zijn de vele patenten op hun naam.

Het ontwerpproces is uiteraard bepalend voor het uiteindelijke uitzicht van het fluweel. Dit omvat een aantal stappen. Tot en met de jaren 1980 werden patronen voor een meubelstof eerst geschetst met potlood of geschilderd door een tekenaar. Een textielontwerp is meestal een patroon van terugkerende motieven. Vaak werd dan ook met kalkpapier gewerkt om motieven over te tekenen en de compositie te bepalen. Daarna werd die schets omgezet in een kaarttekening (*mise-en-carte*) op ruitjespapier. Een kaarttekening is meestal één keer het terugkerend motief, het rapport (*rakkoord*). Het handmatig omzetten van een schets naar een kaarttekening is arbeidsintensief en vergt textiel-technische kennis. Soms was de kaarttekenaar dezelfde persoon als de ontwerper, soms had de fabrikant zelf een kaarttekenaar in dienst die aangekochte ontwerpen omzette in kaarttekeningen. Wanneer de kaarttekening klaar was ging die naar de kartonkapper, die het motief omzette in een binaire geponste code in. Die ponskaart – in de volksmond sprak men over ‘een karton’ – werd als accordeon gevouwen en gebruikt in de jacquardmachine die verbonden is met het weefgetouw. In afbeelding 8 zie je de voor- en achterkant van een kaarttekening uit 1975.

Voor- en achterzijde kaarttekening uit 1975, Weverij Van Neder Vichte. Op de achterzijde: vermelding ontwerp bureau Koloriet, kleurenlegende en stempel kartonkapperij Vererve (foto: A. Blancke).

Op de achterkant staat de naam van het ontwerp bureau 'koloriet', de opdrachtgevende firma die de stof zal weven en de kartonkapperij.

Eind de jaren 1970, begin 1980 wordt er geëxperimenteerd met computer software om het ontwerp proces te versnellen en zo de productiekosten te drukken. Kleurstudies kunnen sneller gebeuren, ook motieven kunnen vlot herhaald, verschoven, gespiegeld of gerooteerd worden. De bindingen kunnen toegevoegd worden en eens het ontwerp af is kunnen ook simulaties uitgevoerd worden van hoe de stof op een meubel, met draperingen en/of in een interieur er zal uit zien. Al deze info wordt verzameld op een diskette en door de elektronische kapmachine omgezet in kartons.¹⁴ In de regio is 'Tekstielstudio Lapere' in Kortrijk daarin een voorloper. Dit grote tekenbureau had op zijn hoogtepunt zesentwintig tekenaars in dienst.

14 H. Soenen, *Productontwikkeling Computer-gestuurd Textielontwerp Vlaanderen* 41 (1992): 274–278.

Vanaf de jaren 1990 duiken elektronische jacquardgetouwen op in de West-Vlaamse fabrieken. Dit is een enorm kantelmoment in het productieproces. Rond de eeuwwisseling maakten de ponskaarten (kartons) plaats voor computergestuurde jacquardmechanieken. Via computersoftware worden dessins omgezet in een computertaal. De dure stap van het kartonkappen wordt zo uitgespaard. De tijd tussen ontwerp en productie wordt plots veel kleiner.

Inspiratie voor ontwerpen werd vaak opgedaan tijdens beurzen over heel Europa, die evenwel vaak voor onderlinge wrevel tussen producenten zorgden. Tegenover potentiële klanten wou de fabrikant uiteraard uitpakken met zijn ontwerpen, maar voor concurrenten moesten die verborgen blijven. Er waren heel wat problemen inzake plagiaat. Kopers gingen langs met een staal van fabrikant A naar fabrikant B, C en D om een goedkopere prijs te bedingen. In een poging om zich hiertegen te beschermen legden fabrikanten hun ontwerpen neer als nijverheidstekening bij de Werkrechtvaardersraad, bijvoorbeeld in Kortrijk. Een van hun bevoegdheden was het verzekeren van de eigendomsrechten van zogenaamde dessins. Iedere fabrikant kon een exemplaar van een nijverheidsmodel of -tekening in een verzegelde omslag neerleggen bij de werkrechtvaardersraad. Het daarbij opgestelde proces-verbaal kon later dienen als bewijsstuk bij eventuele discussies omtrent het eigendomsrecht. Op die manier kon een fabrikant zich ervan verzekeren dat zijn uitvoering van een bepaald voorwerp niet ongestraft geplagieerd zou worden.¹⁵

15 Info uit *Inventaris van het archief van de Arbeidsrechtbank te Kortrijk*. Oud bestand / De Smet, S. En V. Kerckhove, Rijksarchief Kortrijk.

Een ander belangrijk onderdeel in het netwerk van de textielindustrie was het onderwijs. Reeds in 1866 besliste de Kortrijkse gemeenteraad om een nijverheidsschool op te richten binnen de schoot van de bestaande tekenacademie. In het leerprogramma stonden de vakken: ornament-, figuur- en nijverheidstekeningen, reken- en meetkunde, natuur-, werktuig- en scheikunde en hun nijverheidstoepassingen. In 1913 werd de nijverheidsschool gesplitst van de academie en ging ze over in de Stedelijke Beroepsschool voor Weefkunde, Spinkunde, Verf – en appreteerkunde. Die school bestond al sedert 1898.¹⁶ In 1956 nam de provincie de school over en kreeg ze de naam Provinciaal Technisch Instituut. In 1936 wordt ook in Waregem een vakschool opgericht waar textiel en elektriciteit worden onderwezen. Het Vrij Technisch Instituut ontstond op vraag van de textielnijverheid naar geschoolde arbeiders. Van bij het begin focuste de opleiding dan ook op de regionale specialiteiten van de streek, namelijk het weven van tapijt en meubelstoffen. Op dezelfde manier zal VTI Eeklo de bediening van breimachines aanleren en VTI Oudenaarde het weven van badstoffen. De band

16 150 jaar PTI. (S.l. 2006) 13–15.

tussen de industrie en het onderwijs was sterk en belangrijk voor kennis-overdracht en ook qua machinepark konden scholen rekenen op de ondersteuning van de bedrijven.¹⁷

Een internationaal exportproduct

Van meet af aan werd het fluweel in grote mate geproduceerd voor de buitenlandse markt, meer bepaald de buurlanden. Na de Tweede Wereldoorlog wordt de afzetmarkt groter. In een brief van het Textielpatroonsverbond van 1951 (waarschijnlijk gericht aan zijn leden) staat een paragraaf 'vraag en aanbod'. Er zijn zes buitenlandse firma's die 'verlangen in verbinding te treden' met Belgische firma's. Concreet gaat het over een firma uit Teheran die meubelstof wil aankopen, één uit Londen die vraagt naar tapijt, épinglé en fluweel, één uit Zwolle die fluweel wil om in Scandinavië in te voeren, één uit Amsterdam wil meubelstoffen, een Nieuw-Zeelandse firma wil matrastijk en meubelstoffen en een firma uit Kaapstad vraagt effen fluweel. In de jaren zestig duiken vragen op van Amerikaanse handelaars naar meubelstoffen.¹⁸ Zuid-West-Vlaams interieurtextiel was een wereldwijd exportproduct geworden. Die internationale dimensie blijkt uit het feit dat heel wat briefpapier en/of productlabels van Zuid-West-Vlaamse weverijen drietalig waren opgesteld.

17 Gesprek leerkrachten textiel VTI Waregem (D. Nuyttens, R.Vandorpe, P. Vanden Bossche) op 12/03/2018.

18 Rijksarchief Kortrijk, Archief van het Textielpatroonsverbond van het Kortrijkse (Febeltex) (1920–1975) stuk 79 tot 82.

Staalabel P. Deroost en zonen, staal specifiek voor Britse klant 1958 uit uit archief van de Arbeidsrechtbank te Kortrijk, stuk 177, Rijksarchief Kortrijk (foto: A. Blancke).

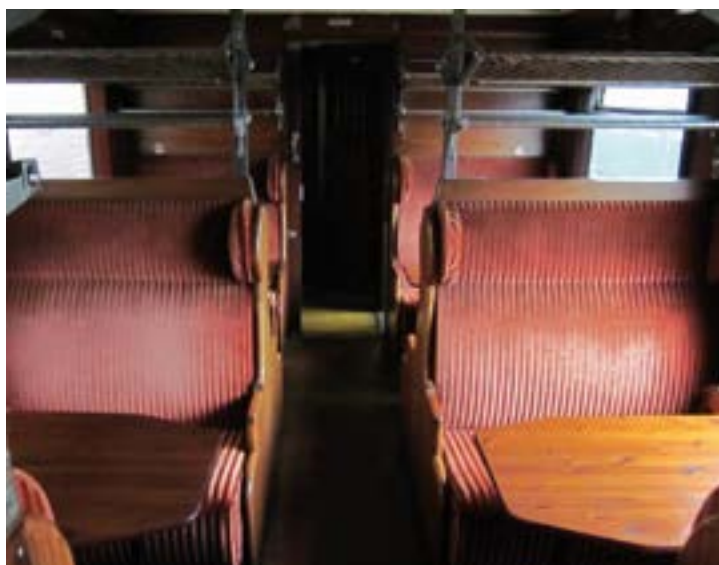
Tot in 1964 bleef het Verenigd Koninkrijk de voornaamste afnemer van meubelstoffen (circa 75 procent van de buitenlandse leveringen). Duitsland nam de tweede plaats in. Vanaf 1965 verminderde de export naar het Verenigd Koninkrijk, maar in diezelfde periode werden de Verenigde Staten, Frankrijk en Oostenrijk belangrijker afzetgebieden.¹⁹

Om de internationale handel te regelen, maakten de meeste kleine bedrijven gebruik van een zelfstandig vertegenwoordiger voor een bepaald afzetgebied. Deze vertegenwoordiger werkte voor verschillende bedrijven die producten leverden in dezelfde branche maar toch niet identiek zijn. Zoals verschillende soorten meubelstoffen: fluweel, épinglé en platte weefsels.²⁰

19 M. Verstraete, Vlerick A.J. *De nijverheid van meubelstoffen in België* (Onuitgegeven masterproef RUG 1973) 103

20 gesprek S. Van Neder (Weverij Van Neder Vichte) 27/03/2018.

op de kettingboom bij Ovelacq in Deerlijk (de zaakvoerders van dit bedrijf waren familie van de Descheemaekers). Dit mohairfluweel werd dubbelstuk geweven, met een strepenpatroon. Dit ecru weefsel werd vervolgens naar een ververij gebracht. Eerst was er een samenwerking met Debakker-Derudder in Wetteren, daarna met ververij Cramer in Duitsland en ook een tijdlang bij Steverlynck in Vichte. Er was een kleurverschil in verfbad naargelang de klasse van het rijtuig en of het rokers of niet-rokers was. Een interne publicatie van de NMBS bevestigt dat in de periode 1956 tot 1975 'een tweede reeks M2-rijtuigen werd gestoffeerd met gestreept figuurvast fluweel. Het motief met gelijklopende strepen van gelijke breedte (12.5 mm) wordt bekomen door zodanig te weven dat de pool van de ene streep in één richting ligt en de streep ernaast in de andere richting. Het soepel gesneden kettingfluweel is roestkleurig in niet-rokers en groenkleurig in rokers'.²⁴ In het stoomcentrum in Maldegem zijn nog enkele rijtuigen met de originele bekleding, geweven door Etelvor, aanwezig.

Interieur rijtuig stoffering Etelvor (foto: Stoomcentrum Maldegem).

Andere klanten van Etelvor waren zetelbekleders en groothandelaars. In de jaren zestig waren daar ook een aantal Mechelse meubelmakers bij, onder andere Van der Auwera. Modetrends waren veel trager dan nu, eenzelfde zetelcombinatie met eenzelfde bekleding kon gemakkelijk drie jaar in de etalage staan om daarna opnieuw drie jaar verkocht te worden maar met een ander kleur zetelbekleding.²⁵

De persoonlijke levensverhalen van fabrikanten getuigen van veel ondernemingszin en een tijd waarin hard werd gewerkt, vaak met groot succes, maar vaak ook met een onvermijdelijke neergang. Er zijn talloze voorbeelden van mensen zoals Lodewijk Dheedene die in 1928 als veertienjarig bobijnopzetter startte bij Etelvor om dan na de Tweede Wereldoorlog samen met zijn echtgenote en zijn broer een eigen succesvolle weverij te starten voor épingléweefsels. Dit bedrijf werd telkens – letterlijk – per twee fabriekskapjes uitgebreid.²⁶ Terzelfdertijd is dit ook een voorbeeld van een bedrijf dat eind twintigste eeuw noodgedwongen de poorten heeft moeten sluiten. Of Gerard Gentiel Delabie die tijdens de Tweede Wereldoorlog als monteur werkte bij Deroost en via de tussenstap van thuiswever uiteindelijk zelfstandig een fluweelweverij uit de grond stampte.²⁷

24 J. Vandenberghen. Industriële vormgeving en stijl (Belgische spoorwegen, departement materieel 1980) 60.

25 Gesprekken Mr. Eric Schöller op 30/08/2018 en 23/10/2018.

26 L. Dheedene, *Een geschiedenis in twaalf episoden: 1914-2000*. (Eigen uitgave 1999) Archief Leon Defraeye Deerlijk.

27 Gesprek Yves Valcke, kleinzoon en huidige zaakvoerder weverij GG Delabie, op 11/02/2019.

Het immateriële erfgoed van de textielnijverheid

De textielnijverheid heeft heel wat evoluties gekend. Op honderd jaar tijd is er veel veranderd en veel oorspronkelijke gebruiken hebben zich aangepast of zijn verdwenen met de tijd. De impact van de textielindustrie op de samenleving en het straatbeeld in de regio Zuid-West-Vlaanderen was ontegensprekelijk erg groot. De vrijetijdsbesteding, de vriendschappen, de gewoontes en vaardigheden van de mensen waren sterk gelinkt aan het werk in de textielsector.

De hoogdag voor veel textielarbeiders was Weversmisdag, de eerste maandag na Driekoningen. Op die dag sloten de fabrieken en organiseerden de lokale christelijke vakbonden een feestdag. Er werd gestart met een eucharistieviering, waarna de groep in stoet naar de plaatselijke Gilde trok voor een 'vergadering'. Tijdens die vergadering werd de actualiteit over de sector besproken en werden syndicale activiteiten toegelicht door de plaatselijke voorzitter en gastsprekers. Daarna volgde een tombola, feestmaaltijd, een kaartwedstrijd ('kaarting'),... en vaak ook een verkiezing van een ere-deken en textielprinses. Samen met de achteruitgang van de textielsector, het aantrekken van Franse arbeiders en de schaalvergroting van de overblijvende bedrijven verdween de traditie van Weversmisdag geleidelijk aan. De nog jaarlijkse succesvolle Weversmisdagcross in Otegem is nog een van de weinige restanten uit het feestprogramma van deze hoogdag.

Ook de feesten van de lokale KWB (Kristelijke werknemersbeweging) en KAV (Kristelijke arbeidsvrouwen) stonden sterk in het teken van de textielnijverheid. Tijdens het jaarlijkse zomerfeest in Vichte bijvoorbeeld werd een vliegende schietspoel over een grasveld gespannen. In deze grote holle schietspoel werden snoepjes en zakdoekjes verstopt achter een luikje. Bij het geluid van een fabriekssirene stak de schietspoel het veld over en dropte ze ergens halverwege haar inhoud. Deze textielworp gebeurde recentelijk opnieuw tijdens een pop-up café om de Vichtse reus Ventie Spoelies in eer te herstellen. Dat de reus van dit dorp een wever is, spreekt uiteraard voor zich. Ook de reus van buurgemeente Deerlijk heeft zijn naam niet gestolen: Jan De Zereweaver. Idem voor het nabije Ronse met de reuzen Staf de wever en Manse de spinster.

In 1958 werd samen met de feestelijke opening van domein rond het Gaverkasteel in Deerlijk, een groots textielfeest georganiseerd. Vanaf dan startte de traditie om jaarlijks op 1 mei een textielfeest te organiseren. In 1959 gingen dit voor het eerst door in het VTI Kortrijk. Vanaf 1964 namen ook de textielfirma's deel aan deze Textieldagen. Het werd een uitzonderlijke samenwerking tussen de verschillende actoren die met de industrie te maken hadden. Om de neutraliteit te bewaken, werd toen een comité opgericht met afgevaardigden van de Christelijke Centrale, het Textiel- en Vlasverbond, de confectie, de Rijksdienst voor arbeidsvoorziening en de technische en beroepsscholen. De West-Vlaamse Textieldagen groeiden uit tot een succesvol driedaags evenement voor zowel textielarbeiders, fabrikanten, scholieren en het grote publiek. Gedurende de drie dagen liep een tentoonstelling van textielmachines en producten, die werd voorafgegaan door een academische zitting met sprekers of een debat. Het feestprogramma werd groots opgevat met binnen- en buitenlandse vedetten waaronder circusartiesten, acteurs en zangers.

In 1984 verhuisde men het evenement naar de Kortrijkse Hallen. De beurs oversteeg geleidelijk zijn regionale karakter en kreeg in 1986 de naam

Textieldag 1958 Mrg. De Smedt begroet de ere-dekens op de textieldag in Deerlijk. De eredekens dragen een ereteken met gekruiste schietspoelen (foto: Archief Leon Defraye, Deerlijk).

Textiel en kledingbiënnale. Het onderwijs werd sterk betrokken, er werden modeshows georganiseerd, belangrijke politici hielden toespraken en technologische evoluties werden in de kijker geplaatst. De editie van 1993 was evenwel de laatste: wegens het slechte economische klimaat en de veranderende markt kon de opgebouwde standaard niet langer gehandhaafd worden.²⁸

28 André Vandoorn, *De Westvlaamse textieldagen* sd sn

Het verhaal van een regio

Het succesverhaal van de fluweelnijverheid in Zuid-West-Vlaanderen is een episode uit de lange textielgeschiedenis van de regio die het aanpassingsvermogen van de sector aan nieuwe – soms kortstondige trends – illustreert. De zoektocht naar een financieel succesproduct leidde tot een hoogstaand en complex weefsel dat minder snel dan platte weefsels door andere landen kon worden geïmiteerd. Daarnaast speelden ook de strategische ligging van de regio – dicht bij Noord-Frankrijk en Engeland – en de nauwe banden tussen onderwijs en industrie een cruciale rol. Wellicht nog een belangrijker succesfactor was het relatief kleinschalige en familiale karakter van vele Zuid-West-Vlaamse textielbedrijven. Het aandeel van thuiswevers was en bleef er lange tijd heel hoog. Deze groep droeg bij tot de flexibiliteit van de sector. Veel informatie en kennis zit verborgen in versnipperde en vaak bedreigde private archieven, maar vooral in de hoofden en handen van een slinkende groep *textiliens*. Het onderzoek naar een dergelijke bedrijfstak vergt dan ook een eigen methodologie die sterk steunt op mondelinge geschiedenis. Vandaar ook de urgentie die van dit soort onderzoek uitgaat.

Beredeneerde bibliografie

Er zijn amper schriftelijke bronnen specifiek over de typische fluwelen meubelstoffen uit de twintigste eeuw. Over fluweel in het algemeen en/of over interieurtextiel werd al heel wat, maar vooral in het buitenland, geschreven. Bijvoorbeeld *Velvet*, een rijk geïllustreerde uitgave in redactie van Fabrizio de 'Marinis (Milaan 1994) dat een goed overzicht biedt over fluweel, zowel als gebruik voor kleding als in het interieur. In België verscheen de catalogus *Fluwelen rijkdom* geschreven door Elsje Janssen bij de gelijknamige tentoonstelling in de Koninklijke musea voor Kunst en geschiedenis Brussel in 1995. Dit werk biedt een inkijk in hun collectie fluwelen, dit zijn voornamelijk Italiaanse zijdenfluwelen uit de vijftiende en zestiende eeuw. De catalogus *IJdel Stof: Interieurtextiel In West-Europa 1600-1900* onder redactie van Wim Mertens (Antwerpen 2001) biedt een inzicht in het interieurtextielonderzoek in Vlaanderen dat zich vooral toespitst op uitzonderlijk textiel. Het boekje *De fluweelen* (Kortrijk 1942) van Adolphe Hulleboerck is een overzicht van technische beschrijvingen en tekeningen van de vele varianten fluwelen.

Het *Rapport sociaal-economische streekstudie Midden- en Zuid-West-Vlaanderen (1840-1970): een kritische analyse aan de hand van overheidsinstellingen* (Leuven 2001) van Brecht Demasure biedt een goed inzicht in de lokale context waarin de fluweelindustrie zich ontwikkelde.

Om specifieke informatie uit de twintigste eeuw te vergaren moet er op zoek gegaan worden in lokale archieven en bij mondelinge bronnen. Een andere interessante en toegankelijke bron zijn de stalen meubelstoffen die zich in het Rijksarchief in Kortrijk bevinden en deel uitmaken van het archief van de Arbeidsrechtbank te Kortrijk (deel I Werkrechterraad te Kortrijk, B. Bescheiden in verband met taken ander dan de rechtspleging). Zij geven een goed beeld van wat effectief geproduceerd werd in de periode 1939 tot 1974 in de Zuid-West-Vlaamse meubelstoffabrieken. Jammer genoeg ontbreekt het daar wat aan context, de meeste van die bedrijven en hun eventuele archief bestaan niet meer. Over de buitenlandse handel in de twintigste eeuw valt heel wat af te leiden uit het *Archief Textielpatroonsverbond van het Kortrijkse (Febeltex) 1920-1975*, de voorloper van Fedustria, dat zich ook in het rijksarchief te Kortrijk bevindt. Het bevat briefwisseling, uitnodigingen voor beurzen en wedstrijden en lijsten en zou de basis kunnen zijn voor een uitgebreid onderzoek.

Biografie

Annelies Blancke studeert Kunstwetenschappen aan de Universiteit Gent en schreef daarvoor de bachelorproef *De groei, bloei en specialisatie van de fluweelindustrie in Zuid-West-Vlaanderen*, met prof. dr. Marjan Sterckx als promotor. In haar masterproef wil ze dit thema verder uitdiepen en focussen op de receptie en consumptie van de meubelstoffen in het interieur.